

Springbokken, de Zuid-Afrikaanse nationale trots?

De verandering van de symbolische waarde van het nationale rugbyteam in Zuid-Afrika

Figuur 1 © AFP, AD, 'Zuid-Afrika verplettert Engeland en is wereldkampioen rugby', 2-11-19, <https://www.ad.nl/andere-sporten/zuid-afrika-verplettert-engeland-en-is-wereldkampioen-rugby-afec649c3/>

Inhoud

Inhoud.....	1
Samenvatting.....	2
Inleiding	4
Hoofdstuk 1	8
Apartheidsbeleid.....	8
Afrikanisering van rugby	9
Nationalistisch symbool	10
Hoofdstuk 2.....	12
Internationale kritiek en boycots	12
<i>Anti-Apartheids Movement</i>	13
Pamfletten.....	15
Hoofdstuk 3	19
Het omslagpunt	19
Media over de winst	22
<i>Reacties op de film</i>	23
<i>Reacties na dood Mandela</i>	24
Conclusie.....	26
Literatuurlijst.....	28
Secundair.....	28
Primair.....	29

Samenvatting

In deze scriptie wordt de symbolische waarde rondom de Springbokken, het nationale rugbyteam van Zuid-Afrika, onderzocht in de transitie van apartheidperiode naar post-apartheidperiode. De Springbokken waren in de periode 1948 tot 1992 een symbool van Afrikaner nationalisme. In het bolwerk van Afrikaner overheersing kon alleen via de Springbokken internationale relaties onderhouden worden. In verschillende landen kwam hier vanuit de maatschappij kritiek op. Anti-apartheid campagnegroepen riepen op om de Springbokken te boycotten. Zij waren het er niet mee eens dat sportrelaties onderhouden werden met het apartheidregime; hierdoor werd het apartheidbeleid ondersteund en in stand gehouden. Het omslagpunt in de symbolische waarde van de Springbokken kwam met de winst van het wereldkampioenschap rugby in 1995 in eigen land. De winst was een feest voor alle Zuid-Afrikanen. De film *Invictus* heeft dit omslagpunt vastgelegd. Twee momenten, het uitbrengen van de film in 2009 en het herdenken van Mandela na zijn dood in 2013, tonen aan dat in de post-apartheidperiode de Springbokken door de winst in 1995 nog steeds herinnerd wordt als een verenigingssymbool van het “nieuwe” Zuid-Afrika.

Inleiding

Op 2 november 2019 krijgt de captain van de Springbokken, Siya Kolisi, in Japan de wereldbeker rugby overhandigd. Zijn team heeft in het anderhalve maand durende toernooi bewezen het beste team van de wereld te zijn. Dat hij, als zwarte Zuid-Afrikaan, deze beker in ontvangst neemt, was zo'n halve eeuw hiervoor ondenkbaar geweest. Door het apartheidbeleid wat van 1948 tot 1994 in werking was in Zuid-Afrika, was het lange tijd verboden voor zwarte en witte Zuid-Afrikanen om contact te hebben, laat staan samen te sporten. In deze scriptie staat het nationale rugbyteam van Zuid-Afrika, in de transitie van de apartheidperiode naar post-apartheidperiode centraal. De hoofdvraag die hierbij onderzocht wordt is: Welke verandering in de symbolische waarde van het nationale rugbyteam van Zuid-Afrika is te zien in de periode 1948 tot 2013? Het wereldkampioenschap rugby van 1995 speelt een belangrijke rol in die transitie en heeft in deze scriptie een centrale rol. Door verschillende auteurs wordt dit als een omslag punt in de symbolische waarde van het nationale rugbyteam gezien.¹

Om de hoofdvraag te kunnen beantwoorden zijn verschillende deelvragen opgesteld en behandeld in de verschillende hoofdstukken. Ten eerste: Wat was de symbolische waarde van het nationale rugbyteam van Zuid-Afrika in de apartheidperiode van 1948 tot 1992? Deze vraag zal in het eerste hoofdstuk beantwoord worden door te kijken naar wat en wie het nationale rugbyteam precies was in de apartheidperiode. De focus ligt hierbij op de nationale context. John Nauright heeft hier veel over geschreven en zijn werk zal een leidraad zijn om het team in een historische context te plaatsen. Er is gekozen voor de afbakening van 1948 tot 1992 in deze vraag, omdat in 1992 de eerste internationale wedstrijden worden gespeeld na internationale boycot van de Springbokken. Daarnaast is er vanaf begin jaren negentig een algemene vereniging in de sportwereld van Zuid-Afrika. Veel sportunies verenigen zich in een non-raciale nationale unie in plaats van unies die alleen voor witte of donkere sporters zijn. Dit was ook het geval bij het rugby, in 1992 verenigen de *South African Rugby Board* (SARB) voor blanken en de *South African Rugby Union* (SARU) voor donkeren zich in de *South African Rugby Football Union* (SARFU).²

---

¹ Marc Keech, "One Nation, One Soul, One Dream, One Goal?" Sport and national identity in South Africa', in: Adrian Smith en Dilwyn Porter (ed), *Sport and Identity in the Post-War world*, (Routledge, 2004), 107-127 aldaar 107-108, John Nauright, *Sport, Cultures and Identities in South Africa*, (London, 1997), 177-179, Adrian Smith en Dilwyn Porter, 'Introduction', in: Adrian Smith en Dilwyn Porter (ed.), *Sport and Identity in the Post-War world*, (Routledge, 2004), 1-9 aldaar 4, Kristine Höglund en Ralph Sundberg, 'Reconciliation through Sports? The Case of South Africa' in: *Third World Quarterly*, 29, (2008), 4, 805-818 aldaar 805-808.

² Nauright, *Sport, Cultures and Identities*, 152.

Na in het eerste hoofdstuk de nationale context te hebben onderzocht aan de hand van secundaire literatuur, wordt in het tweede hoofdstuk de focus verlegt naar de internationale context van het Zuid-Afrikaanse rugbyteam. In het tweede hoofdstuk wordt de volgende deelvraag beantwoord: Wat was de internationale kritiek op het nationale rugbyteam van Zuid-Afrika vanaf de jaren '50 tot de jaren '90? Er is gekozen voor deze afbakening omdat internationaal protest snel op kwam toen het apartheidbeleid zich vestigde. Tot de jaren 90 is dit protest aangehouden omdat pas rond deze periode over afschaffing van het apartheidssysteem en vereniging in het land werd gesproken.³ Om op de deelvraag een antwoord te formuleren wordt er een *case study* gemaakt van de Britse protestbeweging *Anti-Apartheid Movement* (AAM) en haar samenwerkingspartners. Hiervoor worden pamfletten van de beweging en samenwerkingspartners als primaire bronnen geanalyseerd, waar onder andere in wordt opgeroepen om de internationale wedstrijden van de Springbokken te boycotten.

In het derde en laatste hoofdstuk wordt gekeken naar de winst van Zuid-Afrika op het wereldkampioenschap rugby in 1995. Daarbij wordt met name gekeken naar de nasleep van deze winst. Hierdoor wordt duidelijk welke symbolische waarde het rugbyteam in het post-apartheid land had. Door in de vorige hoofdstukken gekeken te hebben naar de symbolische waarde in tijden van apartheid wordt in dit hoofdstuk duidelijk hoe groot de impact van de winst in 1995 was. Focus ligt daarbij op wat de symbolische waarde na het wereldkampioenschap van het rugbyteam was en welk contrast dat blootlegt met de periode daarvoor. Er is veel onderzoek naar de invloed van dit wereldkampioenschap gedaan. De meest gebruikte methode zijn het analyseren van krantenartikelen. Hieruit komt vaak naar voren dat de media een sterke invloed hebben op het positieve beeld wat er rondom deze winst bestaat en welke invloed de winst zou hebben gehad op de vereniging van het land.⁴ In het derde hoofdstuk wordt een soortgelijk onderzoek gedaan. Dit wordt gedaan aan de hand van de deelvraag: Hoe is de symbolische waarde van het Zuid-Afrikaanse rugbyteam veranderd door de winst op het wereldkampioenschap van 1995? Er wordt in dit hoofdstuk voortgebouwd op een onderzoek van Farquharson en Marjoribanks over krantenartikelen van 1995 tot 1999. De conclusie van dat onderzoek wordt in hoofdstuk 3 getest. Dit wordt gedaan aan de hand van twee momenten waarbij veel aandacht is in de media voor de Springbokken en hun winst op het wereldkampioenschap in 1995. Ten eerste het uitbrengen van de film *Invictus* in 2009 en ten

---

³ Nauright, *Sport, Cultures and Identities*, 152.

⁴ Nauright, *Sport, Cultures and Identities*, 172-175, en Karen Farquharson en Timothy Marjoribanks, 'Transforming the Springboks: Re-imagining the South African Nation through Sport', in: *Social Dynamics*, 29, (2003), 1, 27-48.

tweede het overlijden van Nelson Mandela in 2013. Het onderzoek in hoofdstuk 3 kent daarom een afbakening tot en met 2013.

De hoofdvraag die in deze scriptie onderzocht wordt valt te plaatsen in een breder historisch kader over sport en nationaliteit. Er is ontzettend veel geschreven over welke rol sport heeft op nationale gevoelens en identiteiten. In de bundel *Sport and national identity in the post-war world* geredigeerd door Adrian Smith en Dilwyn Porter, wordt in de inleiding een duidelijk standpunt ingenomen als het gaat om de rol van sport in nationale identiteit. Het idee dat sport in het algemeen of één sport in het bijzonder een gevoel van een natie creëert of bevordert is een belangrijke observatie om te maken, niet op z'n minst omdat het in internationale competitie een schijnbaar eindeloos aantal gelegenheden genereert waarin naties worden belichaamd in iets dat kennelijk echt en zichtbaar is.⁵ In deze notie weerspiegelt het nationale team als het ware de natie als geheel. Wat er gebeurt op een veld en wat 15 spelers op het veld doen, representeert de natie. Deze representatie kan een aantal complicaties met zich mee brengen.

Ten eerste herinnert het ons eraan dat sportevenementen zowel mensen kunnen uitsluiten als kunnen insluiten. Er wordt een duidelijk onderscheid gemaakt tussen wie er wel bij de natie hoort en wie niet. Dat besef, de mogelijkheden tot uitsluiting, is belangrijk als het gaat om het bepalen van een nationale identiteit.⁶ In deze scriptie wordt dit verder toegespitst op het nationale rugbyteam van Zuid-Afrika. Er wordt gekeken naar wie de Springbokken waren en welke nationale of symbolische waarde er rondom het team ontstond. Een ander gebied wat complicaties tussen sport en nationalisme kan laten ontstaan, is wanneer een nationale identiteit traditioneel wordt geassocieerd met een bepaalde sport. Complicaties komen vervolgens vooral aan het licht wanneer er veranderende politieke, economische en sociale omstandigheden het verband aantasten.⁷ In deze scriptie wordt duidelijk gemaakt hoe dit het geval is met het nationale rugbyteam in de overgang van de apartheidperiode naar post-apartheidperiode.

Een belangrijk onderdeel van deze scriptie gaat over het apartheidbeleid en welke symbolische waarde het nationale rugbyteam hierin heeft. Om dit goed te kunnen begrijpen zijn een aantal concepten rondom Afrikaner nationalisme en apartheid belangrijk om te noemen. Er is veel historisch onderzoek gedaan naar apartheid en het Afrikaner nationalisme. Zoals in

---

⁵ Smith en Porter, *Sport and Identity*, 1.

⁶ Smith en Porter, *Sport and Identity*, 2.

⁷ Smith en Porter, *Sport and Identity*, 3.

hoofdstuk 1 ook aan bod komt, zijn er rondom apartheid en de blanke Afrikaner bevolking van Zuid-Afrika een soort mythische verhalen ontstaan. Deze mythische verhalen waren voor de Afrikaners een onderdeel van de verantwoording voor het apartheidsbeleid in het land. Voorbeelden van auteurs die over dit onderwerp geschreven zijn Dunbar Moodie over Afrikaner nationalisme als *'civil religion'*, Harrison noemde Afrikaners *'the white tribe of Africa'* en Leonard Thompson onderzoekt het gebruik en de ontwikkeling van Afrikaner historische mythen, met als term *'political mythology'*.⁸ Deze begrippen duiden allemaal een proces van identiteitsvorming aan in de Afrikaner cultuur en politiek. Dit heeft een hegemonie ontwikkelt waarin Afrikaners superieur zijn aan andere volken in Zuid-Afrika.⁹ In het eerste hoofdstuk wordt duidelijk welke symbolische waarde het nationale rugbyteam hierin had.

---

⁸ Dunbar Moodie, *The Rise of Afrikanerdom: Power, Apartheid and the Afrikaner Civil Religion*, (Berkeley, 1975), Harrison, *The White Tribe of Africa, South Africa in Perspective* (London, 1981), Leonard Thompson, *The Political Mythology of Apartheid*, (New Haven, 1985), geciteerd in: Nauright, *Sport, Cultures and Identities*, 82.

⁹ Nauright, *Sport, Cultures and Identities*, 82.

Hoofdstuk 1

In dit hoofdstuk wordt gekeken naar de historische context rondom het nationale rugbyteam van Zuid-Afrika in de apartheidperiode. Hierbij wordt ten eerste kort het ontstaan van het apartheidbeleid toegelicht. Daarna zal verder ingezoomd worden op welke rol, maar vooral welke symbolische waarde het nationale rugbyteam hier in kreeg. De deelvraag die in dit hoofdstuk beantwoord wordt is: Hoe werd rugby en het nationale team een nationalistisch symbool voor de Afrikaners in de apartheidperiode van 1948 tot 1992?

Apartheidsbeleid

Apartheid was de ideologie die ontwikkeld is, en ondersteund werd door, de regering van de Nationale Partij. Deborah Posel stelt dat apartheid niet gezien kan worden als een teleologisch en eenvoudig project. Het beleid was nooit precies zo ingezet of uitgevoerd als het aanvankelijk bedacht was. Het kan daarom volgens haar ook niet neergezet en begrepen worden als slechts een systeem van racisme. Dit zou afdoen aan de historische ongelijkheid en complexiteit van het systeem.¹⁰ Aanvankelijk waren de plannen omtrent apartheid een volledige buitensluiting van andere bevolkingsgroepen dan de witte Afrikaners. Witte Engelsprekenden, gekleurden en vooral de Afrikaanse *Bantu* bevolkingsgroepen moesten volledig buiten de maatschappij geplaatst worden. Dit gebeurde door een systeem van “naties” op te zetten waarbij elke bevolkingsgroep zijn eigen natie kreeg. Dit maakte apartheid een etnisch nationalistisch systeem wat probeerde de witte Afrikaners aan het roer van een nieuwe staat en haar missie te plaatsen.¹¹

Zoals in de inleiding ook aangehaald is, verantwoordden Afrikaners dit door het ontwikkelen van een hegemonie van Afrikaner cultuur en nationaliteit. Vanaf 1948 werd ‘*political mythology*’ vergroot rondom het Afrikaner nationalisme.¹² De wortels voor de mythische geschiedenis zijn ontwikkelt in de periode dat Europeanen het land koloniseerden. Vanaf de winst van de Nationale Partij in 1948, ontstond de mogelijkheid deze verhalen verder te implementeren.¹³ Robert Ross noemt dit ‘*Grand Apartheid*’, een proces wat geleid werd door het Afrikaner nationalisme waarbij de populatie van Zuid-Afrika werd ingedeeld op aangewezen “nationale groepen”.¹⁴ Het interessante voor deze scriptie is welke rol de

---

¹⁰ Deborah Posel, ‘The Apartheid Project, 1948-1970’, in Robert Ross, Anne Kelk Mager, Bill Nasson (ed), *The Cambridge History of South Africa, Volume 2: 1885-1994*, (Cambridge, 2011), 319-368, aldaar 319-321.

¹¹ Deborah Posel, ‘The Apartheid Project’, 322-323.

¹² Nauright, *Sport, Cultures and Identities*, 82.

¹³ M. J. Murray, *Commemorating and forgetting : Challenges for the new south africa*, (Minnesota, 2013), 34-38.

¹⁴ Robert Ross, *A concise history of South-Africa*, (Cambridge, 2014), 126.

Afrikaners, of de Nationale Partij zag voor de sport rugby en welke symbolische waarde het nationale rugbyteam hierdoor kreeg.

Afrikanisering van rugby

Het exacte moment van de “afrikanisering” van rugby in Zuid-Afrika is moeilijk vast te stellen. Vanaf 1930 werden de Afrikaners succesvolle spelers in het nationale team en ging het aantal Engelsprekenden in het team achteruit. Rugby werd hierdoor een van de eerste elementen waarin de Afrikaners zichtbaar beter waren dan de Engelsprekenden.¹⁵ Dit kan gezien worden als een begin van de groei van een eigen nationale sport omdat, zoals in de inleiding is aangegeven, volgens Smith en Porter hier de mogelijkheid ontstond om mensen uit te sluiten van een geheel wat een natie belichaamt. Vanaf 1940 werden Afrikaner nationalistinnen daadwerkelijk geïnteresseerd om de sport alleen voor Afrikaners te maken.¹⁶ Het succes van het nationale team maakte dat het een platform werd om Afrikaner succes te laten zien.¹⁷

Niet alleen degenen die op het veld stonden om Zuid-Afrika te representeren veranderden in die periode. Vanaf de jaren ‘40 en met name de jaren ‘50 werden ook achter de schermen door Afrikaner nationalistinnen de touwtjes in handen genomen. Dit werd met name gefaciliteerd door de Broederbond. De Broederbond was een geheime Afrikaner nationalistische organisatie die gericht was op het bevorderen van Afrikaner nationale belangen. Grootste speerpunt was de lancering van de Economische Beweging in 1934 maar de Bond bemoeide zich ook veel met andere organen van het Afrikaner nationalisme. Toen de Nationale Partij aan de macht kwam werden er verschillende samenwerkingen aangegaan met de Broederbond. Dit leidde er ook toe dat mensen zowel een functie vervulde in de Broederbond als in de Nationale Partij. De Broederbond was hierdoor in staat om Afrikaner nationalistische ambities en raciale overheersing te faciliteren; politieke invloed van de Bond was dus erg groot.¹⁸

De Broederbond heeft zich ook met het nationale rugbyteam bezig gehouden. Achter de schermen werden alle administratieve maar ook strategische posities en keuzes beïnvloed door Afrikaner nationalisme. Op deze manier had de Bond invloed op de selectie van het team maar ook op de keuze wie de captain of coach van het team zou zijn. Bijna alle captains tussen 1948 en 1992 waren lid van ofwel de Nationale Partij, of de Broederbond, of beiden.¹⁹ Er waren dus

---

¹⁵ Nauright, *Sport, Cultures and Identities*, 85

¹⁶ Nauright, *Sport, Cultures and Identities*, 83

¹⁷ Nauright, *Sport, Cultures and Identities*, 86.

¹⁸ Deborah Posel, ‘The Apartheid Project’, 326.

¹⁹ Nauright, *Sport, Cultures and Identities*, 87-88.

enorm veel politieke leiders en Broederbond leden betrokken bij het rugby beheer in Zuid-Afrika. Van de jaren 40 tot de jaren 90 waren daarom de rugby- en internationale betrekkingen nauw verbonden. Deze politieke bemoeienis liet vooral zien dat rugby een belangrijk onderdeel in de maatschappij was. Daarnaast werd de culturele kracht van de sport rugby en het Afrikaner nationalistische bewustzijn aangetoond door deze bemoeienis van de Afrikaner politiek; rugby was een te belangrijke activiteit om aan zichzelf over te laten.²⁰

Nationalistisch symbool

De politiek was dus nauw verbonden met het nationale rugbyteam. Zoals gezegd, werd veel bepaald door de Nationale Partij of door leden van de Broederbond. Danie Craven zei in 1965 het volgende over het team:

*The appointment of the scrum halves Dawie de Villiers and Nelie Smith as captain and vice-captain respectively of the 1965 team was a silly selection. That, (...) proved to me that politics played a part at the cost of the Springboks' success.*²¹

Danie Craven was ooit zelf speler voor het nationale team en werd later ook aangesteld als president van de *South African Rugby Board*, het orgaan voor alleen blanke Zuid-Afrikanen. Hij was in tegenstelling tot de meeste mensen die zich in deze periode op strategisch en beleidsmatig vlak bezig hielden met rugby in Zuid-Afrika, niet lid van de Broederbond. Aansluitend bij het citaat hierboven, beargumenteerde Craven dat het team eigenlijk volledig een Broederbond team was, volgens hem was dat de reden voor het tegenvallende resultaat in de toer naar Nieuw-Zeeland in 1965.²² Het is opmerkelijk dat een team op die manier wordt aangewezen, de verwachting is dat een team op bepaalde kwaliteiten geselecteerd wordt. In deze periode was dit dus niet het geval. De 15 man die op het veld stonden, en de Zuid-Afrikaanse natie belichaamden, waren lid van een organisatie die zich uitsluitend richtte op het versterken en faciliteren van een raciale Afrikaner overheersing. Ook oud captain Mornè du Plessis realiseert zich dat het een belangrijk onderdeel was van de Afrikaner cultuur:

*Rugby was the one thing that we could show the world that we were the best at. It embodied everything about Afrikaner culture. It showed that discipline was an important part of this culture.*²³

---

²⁰ Nauright, *Sport, Cultures and Identities*, 90.

²¹ K. Clayton en C. Greyvenstein, *The Craven Tapes: Doc Tells All*, (Kaapstad, 1995), 143, geciteerd in: Nauright, *Sport, Cultures and Identities*, 89.

²² Nauright, *Sport, Cultures and Identities*, 88.

²³ Marc Keech, "One Nation, One Soul", 107-108.

Al met al was rugby doordringt van Afrikaner invloeden. De politiek vond het nodig om zich er mee te bemoeien. De spelers waren van Afrikaner afkomst. Organisatie rondom het nationale team was van Afrikaner nationalistische invloed onder leiding van de Broederbond. Er was een bewuste Afrikaner cultuur rondom deze sport ontwikkelt. Support voor het nationale rugbyteam was op een gegeven moment op hetzelfde level als de support voor de Nationale Partij.²⁴

Deze enorme steun, voor zowel de Nationale Partij, de Broederbond als rugby als Afrikaner sport kan verklaard worden door de eerder in dit hoofdstuk en inleiding genoemde ontwikkelingen in Zuid-Afrika. De hegemonie die was ontstaan rondom het Afrikaner nationalisme, aangeduid als *'white tribe'*, *'civil religion'* en *'political mythology'*. Deze hegemonie werd op het nationale rugbyteam toegepast. Het rugbyteam kreeg een centrale rol door op te treden als belichaming van deze nationaliteit. Symbolen met betrekking tot het team, het nationale volkslied, de nationale vlag en, met name, het Springbok symbool, werden hierdoor als Afrikaner symbolen gezien.²⁵ In hoofdstuk 2 wordt duidelijk hoe problematisch de relatie tussen de Springbokken en de nationalistische Afrikaner politiek is in internationale context. Daarna wordt in hoofdstuk 3 duidelijk waarom het in de post-apartheidsperiode problematisch is dat deze sterke Afrikaner nationalistische waarde aan het team gekoppeld waren. Rugby was in de periode die in dit hoofdstuk onderzocht is, een manier om kracht en discipline uit te stralen omdat dat inherent met de sport verbonden is.²⁶ Rugby ontwikkelde zich van een 'gewone' sport naar een volledige alomvattende cultuur, ofwel er was een gehele culturele hegemonie rondom het team ontstaan.²⁷ De Springbokken stonden symbool voor Afrikaner nationalisme. Er ontstaat daarom internationale kritiek op het team, hierover gaat het volgende hoofdstuk.

---

²⁴ Nauright, *Sport, Cultures and Identities*, 87.

²⁵ Nauright, *Sport, Cultures and Identities*, 81-86.

²⁶ Nauright, *Sport, Cultures and Identities*, 87.

²⁷ Marc Keech, "One Nation, One Soul", 108.

Hoofdstuk 2

Na in het vorige hoofdstuk uit een te hebben gezet hoe het nationale rugbyteam een nationalistisch symbool werd voor de Afrikaners, wordt in dit hoofdstuk gekeken naar het tegengeluid wat zich tegen dit team richtte. Vanaf de jaren vijftig werd sport gezien als een gebied waar druk kon worden uitgeoefend op het witte Zuid-Afrika. Internationaal werd Zuid-Afrika op sport gebied al snel geboycot en mocht het in veel sporten niet langer mee doen met internationale wedstrijden.²⁸ In dit hoofdstuk wordt de tweede deelvraag onderzocht: Wat was de internationale kritiek op het nationale rugbyteam van Zuid-Afrika tussen de jaren '50 en jaren '90? Om deze vraag te beantwoorden zal ten eerste kort geschetst worden hoe de internationale kritiek opkwam. Hierna wordt het toegespitst op het nationale rugbyteam. Daarbij wordt gebruik gemaakt van een *casestudy* van de *Anti Apartheid Movement* uit Groot-Brittannië en haar samenwerkingspartners.

Internationale kritiek en boycotts

Sportboycots zijn in veel verschillende politieke kwesties gebruikt. De Olympische Spelen zijn hier vaak een gewild object voor, maar ook wereldkampioenschappen van verschillende sportdisciplines zijn ervoor gebruikt. In de tijden van de Koude Oorlog werden de internationale relaties via een verbanning van Rusland op de Olympische Spelen kenbaar gemaakt. Recenter werden er boycot oproepen gedaan aan LHBT-sporters voor de Olympische Spelen in Sotsji vanwege de anti-homowetgeving in Rusland.²⁹

Douglas Booth stelt dat er grofweg drie fases te onderscheiden zijn in de veranderende strategieën van de sportboycots van Zuid-Afrika. In de jaren zestig probeerden de voorstanders van de boycotts in Zuid-Afrika simpelweg de Zuid-Afrikaanse sportwereld te deracialiseren, het apartheidsbeleid in het land moest verdwijnen. Een decennium later lag de focus op het apartheidsbeleid zelf. De achterliggende gedachten van boycotts waren toen om het Zuid-Afrikaanse regime te isoleren en daarmee te dwingen het apartheidsbeleid af te schaffen. Eind jaren tachtig vond een laatste verschuiving plaats. Aanhangers van de sportboycots herwaardeerden het als een strategie om niet-raciale democratische sportstructuren op te

---

²⁸ Nauright, *Sport, Cultures and Identities*, 125.

²⁹ Malcolm MacLean, 'Revisiting (and Revising?) Sports Boycotts: From Rugby against South Africa to Soccer in Israel' in: *The International Journal of the History of Sport*, 31, (2013) 15, 1832-1851 aldaar 1833.

bouwen. Deze nieuwe structuren zouden dan de transformatie naar een post-apartheidsmaatschappij moeten ondersteunen.³⁰

De Olympische Spelen zijn dus vaak gebruikt om sportboycots door te voeren. Zuid-Afrika werd vanaf 1964 van de Spelen verbannen.³¹ In de context van internationale politiek was verbanning van de Olympische spelen van groot belang. Echter deden de boycots van traditionele sportwedstrijden door traditionele rivalen grotere schade aan de psyche van de blanke Zuid-Afrikanners, en hun zelfgecreëerde '*civil religion*'.³² Het waren daarom juist deze traditionele wedstrijden die het meest onder druk stonden. Voor deze scriptie en de deelvraag van dit hoofdstuk is het daarom van belang om in te zoomen hoe de kritiek op rugby zich vormde.

Gezien de verspreiding van de sport rugby vooral in enkele gebieden sterk was, waren de belangrijkste sportieve contacten voor Zuid-Afrika op het gebied van rugby Groot-Brittannië, Australië en Nieuw-Zeeland. In de jaren zestig waren de nationale regeringen van deze drie landen met name bezig met het 'bruggenbouwen' en een 'constructief engagement'-beleid voeren met betrekking tot Zuid-Afrika. De doelstelling was dus niet per se om Zuid-Afrika te verbannen. De landen bleven een beleid voeren dat de verbondenheid met het apartheidsregime aan bleef gaan.³³ Kritiek kwam daarom vooral vanuit de maatschappij in deze landen. De roep om het boycotten van het nationale rugbyteam van Zuid-Afrika in alle drie de landen, kwam met name van campagnegroepen uit het maatschappelijk middenveld zoals: *Stop the Seventy Tour* (STST) uit Groot-Brittannië, de *Halt All Racist Tours* en *National Anti-Apartheid Council* uit Nieuw-Zeeland. Deze organisaties onderhielden allemaal goede banden met het netwerk van niet-raciale sportorganisaties in Zuid-Afrika. Een ander voorbeeld van een campagnegroep is *Anti-Apartheid Movement* (AAM) uit Groot-Brittannië.³⁴ Deze groep wordt, samen met haar samenwerkingspartners, in de volgende paragrafen bestudeerd.

Anti-Apartheids Movement

De *Anti-Apartheids Movement* ontwikkelde zich vanaf 1959. Het begon met een oproep van Zuid-Afrikaanse ballingen en hun Britse aanhangers tot het boycotten van Zuid-Afrikaanse producten. Er werden verschillende boycotacties georganiseerd maar de grootste internationale

---

³⁰ Douglas Booth, 'Hitting Apartheid for Six? The Politics of the South African Sports Boycott' in: *Journal of Contemporary History*, 38 (2003), 3, 477-493, aldaar 477.

³¹ Nauright, *Sport, Cultures and Identities*, 136.

³² Nauright, *Sport, Cultures and Identities*, 138.

³³ Malcolm MacLean, 'Revisiting (and Revising?)' 1837.

³⁴ Malcolm MacLean, 'Revisiting (and Revising?)' 1837.

verontwaardiging ontstond na het Sharpeville bloedbad op 21 maart 1960. Hierbij schoot de Zuid-Afrikaanse politie 69 ongewapende Afrikanen dood die protesteerde tegen een nieuwe apartheidswet. De boycotbeweging transformeerde na dit incident tot de *Anti-apartheid Movement*. Ze waren hierna niet langer gericht op alleen het boycotten van producten uit Zuid-Afrika maar zette in op volledige isolatie van Zuid-Afrika en het steunen van bevrijdingsbewegingen.³⁵

Bij de volledige isolatie werd vanzelfsprekend ook ingezet op sport. Zoals eerder benoemd bleef via sport lange tijd een geaccepteerde internationale relatie voor Zuid-Afrika met andere landen bestaan. De AAM leverde kritiek op sport in het algemeen maar ook, met name, op het blanke Zuid-Afrikaanse nationale rugbyteam. Om antwoord te krijgen op de deelvraag van dit hoofdstuk worden er een aantal pamfletten van de beweging gebruikt. Er wordt gekeken naar zes pamfletten die geproduceerd zijn in de periode van 1969 tot 1984. Ondanks dat in de *case-study* in dit hoofdstuk pamfletten worden gebruikt afkomstig uit de jaren 1969 en 1984, wijst secundaire literatuur en een poster uit 1992 van AAM (zie afbeelding 1) uit dat de kritiek en acties van de AAM tot de jaren '90 aanhouden. Omdat een poster niet veel tekst bevat om te analyseren worden de pamfletten gebruikt. Eerst worden alle zes de pamfletten kort geïntroduceerd daarna worden de overeenkomsten en verschillen benoemd. Hierdoor is het mogelijk om een algemeen beeld van de kritiek te krijgen die door AAM wordt gegeven op kwesties rondom het Zuid-Afrikaanse nationale team, maar ook hoe deze kritiek in de loop van de tijd veranderde.

---

³⁵ Forward to Freedom, *The Boycott Movement*, <https://www.aamarchives.org/history/boycott-movement.html> (geraadpleegd op 2-1-2020)

Afbeelding 1: Poster AAM: Demonstrate for non-racial rugby and a democratic South Africa³⁶

Pamfletten

Het eerst pamflet komt uit 1969. Het is gepubliceerd door de Anti-Apartheid Movement in London. De titel van het pamflet is *'Why Watch the Springboks?'*. Na de titel worden een aantal cynische vragen gesteld, *'Because, you enjoy the game? Because, what happens in South Africa is not your concern? Because, you support racialism?'*. De hoofdboodschap van het pamflet is dan ook *'Apartheid is not a game'* en bij het bijwonen van de wedstrijden ondersteun je dit

³⁶ AAM Archive, Bodleian Library, MSS AAM 2227, Anti-Apartheid Movement, *'Demonstrate for non-racial rugby!'*, 14 februari 1992, verkregen via <https://www.aamarchives.org/archive/campaigns/sport/spo19-demonstrate-for-non-racial-rugby.html>

wel.³⁷ Het tweede pamflet is gemaakt in samenwerking met de STST beweging. De titel is: ‘*Springbok Sports Tours – Why all the Fuss?*’. Er wordt een zestal vragen gesteld die de “gewone” man zich zou kunnen afvragen als het gaat om de problematiek die rondom het nationale rugbyteam hangt.³⁸ Het derde pamflet gaat ook in op de vraag waarom er zoveel problematiek heerst rondom het nationale Zuid-Afrikaanse rugbyteam. Dit keer gaat het niet over het Springbokken team ontvangen maar over een tour in 1974 van de *British Lions* naar Zuid-Afrika toe. Het team zou tegen verschillende Zuid-Afrikaanse teams spelen die op rassen waren ingedeeld. Het blanke team, de Springbokken, werd als enige daadwerkelijk als het nationale team gezien en alleen wedstrijden tegen dit team golden officieel als internationale wedstrijden. In dit pamflet worden een aantal excuses die voor de tour werden gegeven geanalyseerd en bekritiseerd.³⁹ Het vierde pamflet komt uit Zuid-Wales en is in 1979 gepubliceerd. De kernboodschap is ‘*Rugby Yes, Racist Rugby No*’. Een team wat ingedeeld is op ras zou naar Wales komen om wedstrijden te spelen. Volgens dit pamflet is het een schande voor Wales om hierin mee te gaan. Supporters worden opgeroepen om tegen dit racistische team op te treden.⁴⁰ Het vijfde pamflet is een groter en uitgebreider pamflet met de titel: ‘*South Africa’s Apartheid rugby, the facts*’. Het pamflet komt uit 1979 en is het product van een samenwerking tussen AAM, *Stop All Racist Tours* en de *South African Non-Racial Olympic Committee*. Het biedt een overzicht van alle regelgeving en beloften van regeringen om niet langer mee te werken aan apartheid. Maar het laat ook de meest recente incidenten rondom Zuid-Afrikaanse sport en rugby zien.⁴¹ Het zesde pamflet is een oproep aan de *Welsh Rugby Union* (WRU) om de samenwerking met apartheid te beëindigen. Volgens het pamflet is het

---

³⁷ AAM Archive, Bodleian Library, MSS AAM 2227, Anti-Apartheid Movement, ‘*Why Watch the Springboks?*’, 31 augustus 1969, verkregen via <https://www.aamarchives.org/archive/campaigns/sport/spo03-why-watch-the-springboks.html> (geraadpleegd op 17-12-19).

³⁸ AAM Archive, Bodleian Library, MSS AAM 1438, Stop the Seventy Tour Committee, ‘*Springboks Sports Tours – Why All the Fuss?*’, 1 maart 1970, verkregen via <https://www.aamarchives.org/archive/campaigns/sport/spo05-springboks-sports-tours-why-all-the-fuss.html> (geraadpleegd op 17-12-19).

³⁹ AAM Archive, Bodleian Library, MSS AAM 1438, Stop All Racist Tours, ‘*British Lions tour of South Africa*’, 1 maart 1974, verkregen via <https://www.aamarchives.org/archive/campaigns/sport/spo08-british-lions-tour-of-south-africa.html> (geraadpleegd op 17-12-19).

⁴⁰ AAM Archive, Bodleian Library, MSS AAM 1438, South Wales Campaign Against Racism in Sport, ‘*Wales Campaign against the “Barbarians” tour*’, 20 maart 1979, verkregen via <https://www.aamarchives.org/archive/campaigns/sport/spo10-wales-campaign-against-the-barbarians-tour.html> (geraadpleegd op 17-12-19).

⁴¹ AAM Archive, Bodleian Library, MSS AAM 1438, South African Non-Racial Olympic Committee en Stop All Racist Tours, ‘*Apartheid Rugby: The Facts*’, 16 januari 1983, verkregen via <https://www.aamarchives.org/archive/campaigns/sport/spo12-apartheid-rugby-the-facts.html> (geraadpleegd op 17-12-19).

een schande dat de WRU nog steeds samenwerkt met de SARB en ze moeten daarom de relatie verbreken. Centrale boodschap hierin is: *'Don't play with Apartheid'*.⁴²

Nu alle zes de pamfletten kort geïntroduceerd zijn is het goed om de overeenkomsten tussen de pamfletten te benoemen. Dit levert een algemeen beeld op over wat de kritiek precies inhoudt. Vrijwel alle zes de pamfletten leggen nog eens kort uit wat apartheid precies inhoudt en waarom het voor Groot-Brittannië belangrijk is om hier tegen in te gaan. Zo noemt het eerstgenoemde pamflet *Why watch the Springboks?* dat Groot-Brittannië een van de grootste handelspartners is van Zuid-Afrika. Door het behouden van zowel sportieve als diplomatieke en culturele relaties met het land, blijft Groot-Brittannië het apartheidsbeleid ondersteunen. Deze relaties moeten dus afgebroken worden.⁴³ In het tweede pamflet wordt vervolgens benoemd waarom dit nodig is en waarom deze sancties zouden gaan werken, in de vorm van een vraag die de gewone sportliefhebber zou kunnen stellen:

But will refusing to play white South African teams make any difference to sports apartheid?

*Certainly. Sport is one of the few spheres in which white South Africans are still accepted internationally. It is therefore vital to them to be able to send teams abroad, (...) So opposition to their tours troubles them deeply. The only concessions they have ever made have been a result of strong opposition to sports apartheid; they have never reacted to gentle persuasion [sic]. Above all, real opposition to sports apartheid is a tonic to the morale of the 13 million non-white South Africans.*⁴⁴

In ditzelfde pamflet wordt ook benoemd waarom een 'bruggenbouw' beleid niet zou werken. Dit is ineffectief en gevaarlijk. Een harde boycot van het team is de enige oplossing.

In de verschillende pamfletten komen verschillende actoren naar voren die voor de harde boycot moeten zorgen. In vrijwel alle zes de pamfletten wordt benoemd dat supporters simpelweg niet meer naar de wedstrijden van de Springbokken moeten gaan kijken. Maar ook regeringen en rugbyunies worden opgeroepen om de banden op te schorten. In het zesde

---

⁴² AAM Archive, Bodleian Library, MSS AAM 2227, Wales AAM, *'Stop Welsh Rugby Collaboration with Apartheid'*, 14 februari 1984, verkregen via <https://www.aamarchives.org/archive/campaigns/sport/spo22-stop-welsh-rugby-collaboration-with-apartheid.html> (geraadpleegd op 17-12-19).

⁴³ AAM Archive, Bodleian Library, MSS AAM 2227, Anti-Apartheid Movement, *'Why Watch the Springboks?'*, 31 augustus 1969, verkregen via <https://www.aamarchives.org/archive/campaigns/sport/spo03-why-watch-the-springboks.html> (geraadpleegd op 17-12-19).

⁴⁴ AAM Archive, Bodleian Library, MSS AAM 1438, Stop the Seventy Tour Committee, *'Springboks Sports Tours – Why All the Fuss?'*, 1 maart 1970, verkregen via <https://www.aamarchives.org/archive/campaigns/sport/spo05-springboks-sports-tours-why-all-the-fuss.html> (geraadpleegd op 17-12-19).

geïntroduceerde pamflet wordt het bijvoorbeeld een schande genoemd dat de WRU de banden met Zuid-Afrika nog steeds intact houdt.⁴⁵

In het pamflet *The 1974 British Lions tour, Why all the Fuss?* gaat het zoals eerder benoemd niet om het ontvangen van de Springbokken maar wordt de kritiek gericht op dat het Britse team zelf naar Zuid-Afrika gaat. In dit pamflet is een beeldend citaat verwerkt wat aan de kern van de kritiek raakt. Een excuus wat vaak wordt gegeven is namelijk, we zijn niet geïnteresseerd in politiek, we zijn alleen geïnteresseerd in de sport. Maar onder het apartheidsbeleid is geen sport te beoefenen want sport gaat om het principe: ‘*May the best man win*’. In een samenleving met een apartheidsbeleid is dit niet mogelijk, want “*the best man*” is wellicht niet eens in de mogelijkheid om überhaupt mee te kunnen doen. Het excuus van het is maar een spelletje gaat volgens de AAM dus niet op. Het is geen spelletje: ‘*Apartheid is not a game*’.⁴⁶

Hieruit valt te concluderen dat in deze *case study* van de pamfletten van AAM, en de pamfletten van haar samenwerkingspartners, de kritiek op het nationale rugbyteam van Zuid-Afrika vooral bestaat uit het feit dat het een vorm van racisme is. Maar ook dat juist dit de enige verbintenis is die Zuid-Afrika op wonderlijke wijze kan behouden. Kritiek wordt daarom niet alleen gericht op het team zelf maar juist ook op de supporters, regeringen en sportunies die deze verbintenis in stand houden. Want door de verbintenis in stand te houden, wordt ook het apartheidsbeleid in stand gehouden. Met oog op de hoofdvraag van deze scriptie is te stellen dat acceptatie van de Springbokken als een waardige tegenstander symbool staat voor het accepteren en onderhouden van het apartheidsbeleid in Zuid-Afrika.

---

⁴⁵ AAM Archive, Bodleian Library, MSS AAM 2227, Wales AAM, ‘*Stop Welsh Rugby Collaboration with Apartheid*’, 14 februari 1984, verkregen via <https://www.aamarchives.org/archive/campaigns/sport/spo22-stop-welsh-rugby-collaboration-with-apartheid.html> (geraadpleegd op 17-12-19).

⁴⁶ AAM Archive, Bodleian Library, MSS AAM 1438, Stop All Racist Tours, ‘*British Lions tour of South Africa*’, 1 maart 1974, verkregen via <https://www.aamarchives.org/archive/campaigns/sport/spo08-british-lions-tour-of-south-africa.html> (geraadpleegd op 17-12-19).

Hoofdstuk 3

In dit afsluitende hoofdstuk wordt gekeken naar de post-apartheid tijd. Vanaf de jaren '90 wordt het duidelijk dat apartheid niet lang meer stand gaat houden in Zuid-Afrika. In 1994 zijn de eerste multiraciale democratische verkiezingen in het land na een lange periode van Afrikaner overheersing. Nelson Mandela komt als leider van de ANC als grote winnaar uit de bus. De wijze waarop het land was bestuurd, werd door Mandela radicaal veranderd.

In dit hoofdstuk wordt het nationale rugbyteam van Zuid-Afrika in het licht van deze veranderingen onderzocht. Omslagpunt hierin is het wereldkampioenschap van 1995 in Zuid-Afrika. De Springbokken wonnen dit kampioenschap op eigen grond. In vorig hoofdstuk is vastgesteld dat het accepteren van de Springbokken in een internationale competitie, symbool staat voor het accepteren en onderhouden van het apartheidsbeleid. Hierna is het interessant om te kijken hoe deze symboliek verandert na de afschaffing van het apartheidsbeleid. De deelvraag die in dit hoofdstuk behandeld wordt, luidt daarom: Hoe is de symbolische waarde van het Zuid-Afrikaanse rugbyteam veranderd door de winst op het wereldkampioenschap van 1995? Om deze deelvraag te beantwoorden wordt in dit hoofdstuk gekeken naar twee momenten waarop teruggeblikt wordt op het wereldkampioenschap, het uitbrengen van de film *Invictus* in 2009 en de dood van Mandela in 2013. Door de reacties op deze twee momenten te analyseren wordt duidelijk welke symbolische waarde de winst in 1995 heeft gekregen.

Het omslagpunt

Begin jaren negentig worden de eerste internationale sportboycots tegen Zuid-Afrika opgeheven. Dit gebeurt omdat verschillende sportorganisaties al non-rationale structuren opzetten maar ook omdat president De Klerk in 1991 een groot aantal apartheidswetten afschaft.⁴⁷ Ondanks deze eerste stappen zijn de witte overheersing, arrogantie en racistische invloeden in 1992 nog steeds aanwezig in het rugby. In augustus van dat jaar wordt sinds elf jaar de eerste officiële internationale wedstrijd gespeeld. Vanwege een bloedbad in Boipatong in Gauteng, Zuid-Afrika een aantal weken voor de wedstrijd, was de ANC sceptisch over het blijven ondersteunen van de wedstrijd. In onderhandelingen voor sportieve eenheid in het land, voorafgaand aan het bloedbad, hadden ze ingestemd met een internationale wedstrijd van de Springbokken. Om het toch te blijven ondersteunen had de ANC een aantal voorwaarden opgesteld, de wedstrijd kon hierdoor doorgaan. Er werd ingestemd met een minuut stilte en het niet laten zien en horen van de twee nationale symbolen, de nationale vlag, en het nationale

---

⁴⁷ Nauright, *Sport, Cultures and Identities*, 159-160.

Afrikaner volkslied. Het liep anders, voordat de wedstrijd begon waren witte rugbyfans met vlaggen aan het zwaaien en zongen het nationale lied. Dit liet de president van de *Transvaal Rugby Football Union* Louis Luyt er toe zetten dat hij toch het lied aanzette in het stadion. Witte rugbysupporters lieten die dag zien hoe sterk zij zich verbonden voelden met de hun culturele identiteit en dat ze terughoudend waren om op cultureel niveau concessies te maken aan de ANC.⁴⁸ Deze reacties van de witte rugbysupporters bracht een diepgaande discussie teweeg in het land over nationale symbolen en wat rugby voor de witte gemeenschap betekende. Het werd Mandela en de ANC hierdoor duidelijk dat ze dit aspect in het verenigen van het “nieuwe” Zuid-Afrika niet moesten onderschatten. Het “nieuwe” Zuid-Afrika werd een realiteit maar voor veel witten was dit een aanleiding om vast te klampen aan oude symbolen, gebruiken en culturele aspecten van toen zij “in controle” waren.⁴⁹ Het is uiteindelijk te danken aan Mandela dat er nog steeds vastgehouden werd aan het Springbok embleem en het groen-gouden tenue.⁵⁰ In de film *Invictus* wordt dit uitgelicht.

De film *Invictus* wordt gebruikt om aan te tonen hoe het wereldkampioenschap van 1995 een omslagpunt is geweest in Zuid-Afrika. In de inleiding werd ook benoemd dat veel literatuur het als een omslagpunt zien. De film toont verschillende omslagpunten aan met betrekking tot de rol van rugby en de Springbokken in het land. Aan het begin van de film is Mandela niet door iedereen geliefd. Als hij de eerste wedstrijd in de film bezoekt wordt er gejoeld en zijn er witte mannen die demonstratief hun armen over elkaar houden. Toch houdt dit Mandela niet tegen, hij loopt naar het publiek en bedankt hen dat ze met de nieuwe nationale vlag zwaaien.⁵¹ Tijdens de wedstrijd bespreekt hij met zijn persoonlijk assistente, Brenda, dat er nog zoveel oude apartheidsvlaggen te zien zijn.⁵² Aan het eind van de film, bij de finale van de wereldbeker wordt Mandela met alleen maar gejuich ontvangen en zijn er bijna alleen maar nieuwe nationale vlaggen te zien. Ook wordt het nieuwe volkslied meegezongen door veel mensen. De Springbokken zelf zijn ook niet langer aan het playbacken maar kennen het lied uit hun hoofd.

Dit omslagpunt wordt ook getoond in de groep beveiligers van Mandela. In het begin van de film bestaat deze groep alleen uit donkere mannen, ze kwamen echter mankracht tekort en door Mandela zelf zijn er extra witte mannen geregeld om het team te versterken. De donkere leden van het team zijn niet blij, ze weten niet of ze de witte mannen kunnen vertrouwen. Maar

---

⁴⁸ Nauright, *Sport, Cultures and Identities*, 164-165.

⁴⁹ Nauright, *Sport, Cultures and Identities*, 174.

⁵⁰ Nauright, *Sport, Cultures and Identities*, 177.

⁵¹ *Invictus*, regie Clint Eastwood, Warner Bros, 11 december 2009 (US), ‘18:30-‘20:14.

⁵² *Invictus*, ‘22:35-‘23:18.

verzoening begint intern volgens Mandela en ze moeten het daarom samen doen.⁵³ Net voor de finale van de wereldbeker spelen ze samen rugby in de tuin en Mandela kijkt tevreden toe. Hij is blij dat zijn beveiligingsteam nu goed samenwerkt maar daarnaast laat het hem de verenigende kracht van rugby zien. Hij kijkt hier tevreden en trots naar omdat het een tegendeel bewijst aan Brenda, en vele anderen in zijn omgeving.⁵⁴ Brenda vond dat hij te veel politieke risico's nam voor slechts een spelletje. Ze was het niet eens dat Mandela gelijk naar de *National Sports Council* ging toen hij hoorde dat zij aan het stemmen waren over het verwijderen van de naam, het embleem en de kleuren van de Springbokken. Mandela heeft er uiteindelijk voor gezorgd dat de Springbokken hersteld werden, zoals eerder ook al werd besproken in dit hoofdstuk. Zijn redenen hiervoor waren dat de Afrikaners niet langer vijand waren en er geen tijd is voor wraak. Ze zijn een partner in democratie en hechten waarde aan de Springbokken. Als ze dat van hen afpakken raken ze de Afrikaners kwijt, terwijl het van belang is ze tegemoet te komen.⁵⁵

Om de omslag in het land te verwezenlijken, gaat Mandela nauw contact aan met de captain van het team François Pienaar. Hij nodigt hem uit voor thee en verzoekt hem indirect om het wereldkampioenschap te winnen. Het land heeft volgens Mandela inspiratie nodig.⁵⁶ Op meerdere momenten in de film komt de relatie tussen Pienaar en Mandela naar voren. Vooral wanneer Pienaar in zijn team veranderingen wil doorvoeren. Wanneer zijn team het daar niet mee eens is zegt hij: *'Times change and we need to change as well'*.⁵⁷

Het hoogtepunt van de film is overduidelijk de finale van het wereldkampioenschap. De finale wordt nogal uitgebreid gefilmd, rugby-technisch gezien klopt niet altijd alles. Maar het moment van winnen is wel vrij accuraat. In de laatste minuut ontvangt de speler Stransky de bal en hij scoort via een drop-kick drie punten voor de Springbokken. Niet veel later klinkt het laatste fluitsignaal en Zuid-Afrika is op dat moment wereldkampioen. De wedstrijd werd door vrijwel iedereen in het land bekeken. In het stadion zaten zowel witte als donkere mensen. Buiten luisterde de witte politie in hun auto's naar het radio verslag, een donker jongetje luistert stiekem met ze mee en na de winst vieren ze het samen. In de *townships* wordt gekeken en in een kroeg kijken witte en donkere mensen samen. Na het laatste fluitsignaal is er overal feest. Mandela overhandigt de beker, in zijn Springbok shirt, aan Pienaar en beiden bedanken de ander voor wat zij hebben gedaan voor hun land. Pienaar geeft als eerste reactie na de wedstrijd dat

---

⁵³ *Invictus*, '12:21-'15:51.

⁵⁴ *Invictus*, '87:52-'88:18.

⁵⁵ *Invictus*, '27:53-'36:38.

⁵⁶ *Invictus*, '41:42-'51:14.

⁵⁷ *Invictus*, '54:40-'56:40.

de Springbokken niet alleen de steun hebben gehad van de zestig duizend supporters in het stadion maar van 43 miljoen Zuid-Afrikanen, waarmee hij wil zeggen dat het hele land achter de Springbokken staat.⁵⁸ Dit is globaal het verhaal wat in de film verteld wordt. Hoewel het moeilijk is om een verhaal wat in ruim twee jaar ontwikkeld is, te vertonen in een twee uur durende film, is de film historisch vrij accuraat. Later dit hoofdstuk wordt de film gebruikt om verder te kijken dan de winst van 1995 zelf. Er wordt door recensies en interviews aangetoond welke betekenis de film gekregen heeft.

Media over de winst

Toen de finale van het wereldkampioenschap eenmaal van de historische rivaal Nieuw-Zeeland gewonnen was, werden de Springbokken als een team gezien wat het land had verenigd. Chester Williams was de enige donkere speler in het team en hij werd daarom door veel donkere Zuid-Afrikanen gezien als een held. Zoals in de inleiding al benoemd werd, is er al veel onderzoek gedaan naar de invloed van deze overwinning op het land. Dit is met name gedaan op basis van krantenartikelen. Zo hebben Karen Farquharson en Timothy Marjoribanks een analyse gemaakt van ruim 200 krantenartikelen die verschenen zijn tussen januari 1995 en december 1999.⁵⁹ In het geanalyseerde materiaal komen drie thema's naar voren. Het eerste thema dat naar voren komt is de positieve rol die de Springbokken hadden op het symbolische proces van de natieopbouw die nodig was in post-apartheid Zuid-Afrika. Dit is het proces wat in de vorige paragrafen ook beschreven is. Het tweede thema was dat het proces van een niet-rationale natieopbouw zou plaatsvinden door middel van verzoening. De Springbokken hebben met hun winst een belangrijke plaats in het proces van verzoening. Het derde thema concentreerde zich op een verschuiving van symbolische naar institutionele niet-rationale natieopbouw, met als rol voor de Springbokken dat de teaminvulling ook daadwerkelijk alle Zuid-Afrikanen representeert.⁶⁰ De conclusie uit de *case-study* van Farquharson en Marjoribanks naar de relatie tussen de Springbokken en het opbouwen van het "nieuwe" land is dat de symbolen van het apartheidstijdperk opnieuw worden gedefinieerd onder leiding van de zwarte politieke leiders in een betwist proces. Hoewel de symbolische verandering na de winst in 1995 redelijk werd aanvaard, gaven media in 1999 aan dat het verzuim om een dergelijke verandering te institutionaliseren, de symbolische rol van de Springbokken bedreigde. De bijdrage van de Springbokken aan de opbouw van Zuid-Afrika zou voorbij zijn, tenzij de symbolische waarde van de Springbokken ook samenvalt met de keuze wie geselecteerd wordt voor het team; wie

---

⁵⁸ *Invictus*, '98:33-'126:20.

⁵⁹ Farquharson en Marjoribanks, 'Transforming the Springboks', 33.

⁶⁰ Farquharson en Marjoribanks, 'Transforming the Springboks', 34.

het land representeert.⁶¹ Dit is een conclusie die ook te verwachten is door de relatie tussen sport en nationalisme die Smith en Porter zien; sport belichaamt de natie. Het onderzoek van Farquharson en Marjoribanks is uitgevoerd in 2003 en beslaat de periode van 1995 tot 1999, in dit hoofdstuk bouwt deze scriptie voort op dit onderzoek door te kijken naar andere media rondom de Springbokken in de nasleep van de winst in 1995. Om de conclusie te testen worden de recensies en interviews rondom de film *Invictus* geanalyseerd. Daarnaast wordt er gekeken naar media waarin Mandela herdacht wordt, na zijn dood in 2013. Hiermee wordt onderzocht of de winst in 1995 nog steeds een verenigingssymbool is.

Reacties op de film

Reviews op de film waren niet allemaal positief. De negativiteit ging niet zozeer over het verhaal wat verteld wordt maar vooral over hoe creatief het op beeld is gezet. Critici vinden dat de scènes vaak geen diepgang hebben en dialogen te moralistisch zijn. In de recensies wordt wel aangehaald hoe bijzonder het verhaal is, hierbij benoemen ze met name het verenigende aspect van de Springbokken.⁶² In tegenstelling tot de buitenlandse kranten gaan kranten in Zuid-Afrika ook in op de hedendaagse maatschappij. Er wordt gesteld dat wat er in de film getoond wordt inderdaad een memorabel moment was, maar dat buiten de euforische momenten het land nog steeds niet altijd verzoend is. De titel van het artikel verklapt al dat het vooral om herinneringen gaat: *New film revives World Cup memories*. De herinneringen aan de wereldbeker zijn positief, maar in het dagelijks leven zijn de misstanden niet allemaal verholpen.⁶³ Ook een andere Zuid-Afrikaanse recensie geeft aan dat het wereldkampioenschap een evenement is dat door veel Zuid-Afrikanen met plezier wordt onthouden. Dat het in de film soms op een clichématige manier wordt vormgegeven door te veel à capella koortjes en zoetsappige nummers, zullen veel Zuid-Afrikanen dan weer van gruwen. Het beeld van hun land wordt te zoet weergegeven.⁶⁴ Matt Damon begrijpt dat er poëtische vormen aan dit verhaal gegeven wordt. Het is een groot tijdsbestek wat in een twee uur durende film overgebracht moet

---

⁶¹ Farquharson en Marjoribanks, 'Transforming the Springboks', 43-44.

⁶² Vergelijk: Xan Brooks, *The Guardian*, 'Review: Invictus', 31 januari 2010, <https://www.theguardian.com/film/2010/jan/31/invictus-film-review-damon-freeman> (geraadpleegd op 11-1-20) en *New York Times*, 'Final Score: Future 1, Past 0', 10 december 2009, <https://www.nytimes.com/2009/12/11/movies/11invictus.html> (geraadpleegd op 11-1-20) en Bor Beekman, *De Volkskrant*, 'Invictus', 4 maart 2010, <https://www.volkskrant.nl/cultuur-media/invictus~bf2578c0/?referer=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F> (geraadpleegd op 11-1-20)

⁶³ *Independent Online*, 'New film revives world cup memories', 8 december 2009, <https://www.iol.co.za/entertainment/movies/new-film-revives-world-cup-memories-976080> (geraadpleegd op 11-1-20).

⁶⁴ *Independent Online*, 'Madiba made me do it', 11 december 2009, <https://www.iol.co.za/entertainment/movies/madiba-made-me-do-it-976260> (geraadpleegd op 11-1-20).

worden.⁶⁵ Het verhaal is volgens beide hoofdrolspelers een buitengewoon verhaal. Matt Damon geeft toe dat hij het niet kende voordat hij gecast werd, in Amerika is het verhaal niet bekend.⁶⁶ Omdat het een Amerikaanse Zuid-Afrikaanse productie is, wordt het verhaal met deze film ook toegankelijk voor een groter publiek.

Reacties na dood Mandela

Na Mandela's dood zijn er verschillende berichten in de media gekomen om hem te herdenken. Deze berichten richten zich ook op zijn inzet om het rugbyteam te hervormen om vereniging en verzoening af te dwingen in het land. Ook de film *Invictus* wordt hier vaak bij aangehaald. Verschillende reacties na zijn dood geven informatie over hoe er nog steeds werd gedacht over de invloed van het nationale rugbyteam in het land en hoe Mandela dit heeft beïnvloed.

Ten eerste een fragment van *ABC news*. Zij zeggen dat de sportwereld en met name rugby ontzettend heeft geholpen in de vereniging van het land. Het is Mandela die volgens dit item het land heeft geholpen vooruit te kijken en zich te verenigen. Er worden ook verschillende Zuid-Afrikanen aan het woord gelaten die geïnterviewd werden na de winst, zij zijn overrompeld door het succes van de winst en dat ze gezamenlijk als land ergens voor kunnen juichen. Ze benoemen expliciet dat het team veranderd is: *'The team that once stood for an oppressive minority. came to stand for all South-Africans, white and black.'* Er wordt ook nog een vergelijking gemaakt met het wereldkampioenschap voetbal wat vijftien jaar later in Zuid-Afrika georganiseerd werd, waarbij Mandela voor het laatst publiekelijk werd gezien. Volgens de commentatoren was dit een indrukwekkend moment. Er wordt daarnaast nog benoemd dat het extreem invloedrijk was dat Mandela het rugbyshirt aan had, dat was de start van verzoening. Ze eindigen met: *'Sport can be such an unifier'*⁶⁷

Een tweede fragment is van *CBC news*. Een reporter bezoekt een training met jonge donkere kinderen in een nog steeds bestaand *township*. Ze erkent dat er problemen zijn, maar er zijn ook goede dingen, namelijk rugby voor iedereen. Ze vertelt het verhaal wat in de film is vastgelegd. In het item worden de originele beelden vertoont, waarbij duidelijk overlap is te zien met de film. Ze praat ook met rugby coaches van de kinderen en ze spreken met trots over de gewonnen wedstrijd. Het moment was magisch. Ze spreekt ook met een oud speler van de

---

⁶⁵ TheCelebFactory, 'Matt Damon Invictus interview', 22 september 2011, <https://www.youtube.com/watch?v=J7JSwxFFSY8> (geraadpleegd 11-1-20).

⁶⁶ The CelebFactory, 'Morgan Freeman Invictus interview', 22 september 2011, <https://www.youtube.com/watch?v=orlfkEpOFIU> (geraadpleegd 11-1-20).

⁶⁷ ABC News, 'Nelson Mandela Dead: The True Story Behind 'Invictus'', 6 december 2013, <https://www.youtube.com/watch?v=mRjFItdf-hQ> (geraadpleegd op 11-1-20).

Springbokken die de finale heeft gespeeld, hij zegt dat de euforie van dat moment nog voor altijd zou doorduren. Het fragment eindigt met de uitspraak: *'For them now, rugby is just a game, anyones game.'* Hier wordt dus duidelijk dat er echt een omslag heeft plaatsgevonden. Want zoals in hoofdstuk 2 van deze scriptie werd vastgesteld, was rugby nooit zo maar een spelletje in de apartheidperiode.⁶⁸

Zowel de film, de reviews van de film en de herinneringen aan Mandela na zijn dood tonen aan dat de winst van de Springbokken in 1995 een omslagpunt is geweest voor Zuid-Afrika. De winst zou het land hebben verenigd in de post-apartheidperiode. In 2003 werd door het onderzoek van Farquharson en Marjoribanks een sceptisch beeld over deze verenigende kracht uitgedragen. In dit hoofdstuk is gebleken dat in 2009 en in 2013 de winst nog steeds aangeduid wordt als een symbool van vereniging voor Zuid-Afrika. Echter wordt door Zuid-Afrikaanse berichtgeving in 2009 wel een slag om de arm gehouden omdat het land nog altijd niet in goede condities verkeert.

---

⁶⁸ CBC News: The National, *'The Real Invictus: How Nelson Mandela united South Africa through sport'*, 9 december 2013, <https://www.youtube.com/watch?v=2U7ZgCMLjHc> (geraadpleegd op 11-1-20).

Conclusie

In deze scriptie stond het nationale rugbyteam van Zuid-Afrika, ook wel de Springbokken genoemd, centraal. Het team was zeventig jaar geleden absoluut niet eenzelfde team als dat het vandaag te dag is. Het onderzoek in deze scriptie heeft dat duidelijk gemaakt. Met de volgende hoofdvraag zijn de Springbokken onderzocht: Welke verandering in de symbolische waarde van het nationale rugbyteam van Zuid-Afrika is te zien in de periode 1948 tot 2013? Vanaf 1948 waren de Springbokken een apartheidsteam, een symbool voor Afrikaner nationalisme. Deze symbolische waarde werd in Zuid-Afrika positief ervaren door de Afrikaners. Door de successen van het team werd de kracht van de Afrikaners laten zien. Internationaal kwam al snel kritiek op het team. De symbolische waarde was geen nationale trots, het stond voor het behouden van een racistisch systeem, het stond voor het behouden van apartheid. In 1995 kwam er een omslagpunt in de symbolische waarde van het team. Niet alleen een witte minderheid stond achter het team, de winst van het wereldkampioenschap van 1995 werd gesteund door 43 miljoen Zuid-Afrikanen. Tenminste, dat is de boodschap die Nelson Mandela en François Pienaar uitdroegen. Zo wordt de winst ook grotendeels herinnerd in nationale en internationale context; als een symbool van vereniging.

Met deze scriptie is gepoogd een bijdrage te leveren aan het vele onderzoek dat er al naar de Springbokken is gedaan. De symbolische waarde van het team is een andere invalshoek geweest dan de vele studies die ik ben tegengekomen. Door in het eerste hoofdstuk een basis te hebben gelegd over de nationale context van de Springbokken tijdens de apartheidperiode, gebaseerd op het vele secundaire werk dat al over het team bestaat, werd het mogelijk dit te vergelijken met kritiek wat is geleverd in internationale context. Zo zijn er twee beelden uit dezelfde periode ontstaan over de symbolische waarde van de Springbokken, zowel het nationale beeld vanuit Zuid-Afrika als het internationale beeld. Het internationale beeld is echter met een *case-study* van de AAM en haar samenwerkingspartners, op een relatief klein scala aan bronnenmateriaal onderzocht. Toch waren hier relevante observaties uit op te maken die het de conclusies van het eerste hoofdstuk konden contrasteren. In het derde hoofdstuk is vervolgens de chronologie voortgezet vanaf begin jaren '90 tot en met 2013. Hierbij is voortgebouwd op een onderzoek over krantenartikelen door Farquharson en Marjoribanks. De conclusie van het onderzoek van deze twee auteurs uit 2003 is getest op twee andere momenten waarbij de media veel over het team spraken, het uitbrengen van de film *Invictus* in 2009 en de dood van Mandela in 2013. Op deze manier is geprobeerd om een gat in het onderzoek naar de Springbokken op te vullen. Voor historisch onderzoek is de afbakening tot 2013 erg recent.

Vervolgonderzoek naar de symbolische waarde van de Springbokken zou daarom het beste in andere disciplines onderzocht kunnen worden, bijvoorbeeld in de sociologie of culturele antropologie. Deze disciplines zijn in staat om een beter beeld te vormen van de huidige Zuid-Afrikaanse samenleving. Deze scriptie kan ook als voorbeeld dienen om de symbolische waarden in andere sporten of landen te bestuderen.

Persoonlijk vind ik het meest bijzondere aan deze scriptie, dat het een verhaal is waarvan je niet verwacht dat het terug te vinden is in de rugbywereld. Ik ervaar dagelijks hoe open, eerlijk en respectvol de rugbywereld is, sterker nog de rugbywereld staat hierom bekend. Het is pijnlijk om te zien dat deze waarden en normen in het verleden zijn toegepast om juist mensen uit te sluiten in plaats van te accepteren binnen deze mooie sport.

Literatuurlijst

Secundair

Booth, Douglas, 'Hitting Apartheid for Six? The Politics of the South African Sports Boycott' in: *Journal of Contemporary History*, 38 (2003), 3, 477-493.

Clayton, K. en Greyvenstein, C., *The Craven Tapes: Doc Tells All*, (Kaapstad, 1995).

Farquharson, Karen en Marjoribanks, Timothy, 'Transforming the Springboks: Re-imagining the South African Nation through Sport', in: *Social Dynamics*, 29, (2003), 1, 27-48.

Forward to Freedom, *The Boycott Movement*,
<https://www.aamarchives.org/history/boycott-movement.html>

Harrison, *The White Tribe of Africa, South Africa in Perspective* (London, 1981).

Höglund, Kristine, en Sundberg, Ralph, 'Reconciliation through Sports? The Case of South Africa' in: *Third World Quarterly*, 29, (2008), 4, 805-818.

Keech, Marc, "'One Nation, One Soul, One Dream, One Goal?' Sport and national identity in South Africa', in: Adrian Smith en Dilwyn Porter (ed), *Sport and Identity in the Post-War world*, (Routledge, 2004).

MacLean, Malcolm, 'Revisiting (and Revising?) Sports Boycotts: From Rugby against South Africa to Soccer in Israel' in: *The International Journal of the History of Sport*, 31, (2013) 15, 1832-1851.

Moodie, Dunbar *The Rise of Afrikanerdom: Power, Apartheid and the Afrikaner Civil Religion*, (Berkeley, 1975).

Murray, M. J., *Commemorating and forgetting : Challenges for the new south africa*, (Minnesota, 2013).

Nauright, John, *Sport, Cultures and Identities in South Africa*, (London, 1997).

Posel, Deborah, 'The Apartheid Project, 1948-1970', in Robert Ross, Anne Kelk Mager, Bill Nasson (ed), *The Cambridge History of South Africa, Volume 2:1885-1994*, (Cambridge, 2011), 319-368.

Ross, Robert, *A concise history of South-Africa*, (Cambridge, 2014).

Smith, Adrian en Porter, Dilwyn, 'Introduction', in: Adrian Smith en Dilwyn Porter (ed.), *Sport and Identity in the Post-War world*, (Routledge, 2004).

Thompson, Leonard, *The Political Mythology of Apartheid*, (New Haven, 1985).

Primair

AAM Archive, Bodleian Library, MSS AAM 1438, South African Non-Racial Olympic Committee en Stop All Racist Tours, '*Apartheid Rugby: The Facts*', 16 januari 1983, verkregen via <https://www.aamarchives.org/archive/campaigns/sport/spo12-apartheid-rugby-the-facts.html>

AAM Archive, Bodleian Library, MSS AAM 1438, South Wales Campaign Against Racism in Sport, '*Wales Campaign against the "Barbarians" tour*', 20 maart 1979, verkregen via <https://www.aamarchives.org/archive/campaigns/sport/spo10-wales-campaign-against-the-barbarians-tour.html>

AAM Archive, Bodleian Library, MSS AAM 1438, Stop All Racist Tours, '*British Lions tour of South Africa*', 1 maart 1974, verkregen via <https://www.aamarchives.org/archive/campaigns/sport/spo08-british-lions-tour-of-south-africa.html>

AAM Archive, Bodleian Library, MSS AAM 1438, Stop the Seventy Tour Committee, '*Springboks Sports Tours – Why All the Fuss?*', 1 maart 1970, verkregen via <https://www.aamarchives.org/archive/campaigns/sport/spo05-springboks-sports-tours-why-all-the-fuss.html>

AAM Archive, Bodleian Library, MSS AAM 2227, Anti-Apartheid Movement, '*Demonstrate for non-racial rugby!*', 14 februari 1992, verkregen via <https://www.aamarchives.org/archive/campaigns/sport/spo19-demonstrate-for-non-racial-rugby.html>

AAM Archive, Bodleian Library, MSS AAM 2227, Anti-Apartheid Movement, '*Why Watch the Springboks?*', 31 augustus 1969, verkregen via <https://www.aamarchives.org/archive/campaigns/sport/spo03-why-watch-the-springboks.html>

AAM Archive, Bodleian Library, MSS AAM 2227, Wales AAM, '*Stop Welsh Rugby Collaboration with Apartheid*', 14 februari 1984, verkregen via

<https://www.aamarchives.org/archive/campaigns/sport/spo22-stop-welsh-rugby-collaboration-with-apartheid.html>

ABC News, '*Nelson Mandela Dead: The True Story Behind 'Invictus'*', 6 december 2013, <https://www.youtube.com/watch?v=mRjFItdf-hQ>

Beekman, Bor, *De Volkskrant*, 'Invictus', 4 maart 2010, <https://www.volkskrant.nl/cultuur-media/invictus~bf2578c0/?referer=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F>

Brooks, Xan, *The Guardian*, 'Review: Invictus', 31 januari 2010, <https://www.theguardian.com/film/2010/jan/31/invictus-film-review-damon-freeman>

CBC News: The National, '*The Real Invictus: How Nelson Mandela united South Africa through sport*', 9 december 2013, <https://www.youtube.com/watch?v=2U7ZgCMLjHc>

Independent Online, 'Madiba made me do it', 11 december 2009, <https://www.iol.co.za/entertainment/movies/madiba-made-me-do-it-976260>

Independent Online, 'New film revives world cup memories', 8 december 2009, <https://www.iol.co.za/entertainment/movies/new-film-revives-world-cup-memories-976080>

Invictus, regie Clint Eastwood, Warner Bros, 11 december 2009 (US).

New York Times, 'Final Score: Future 1, Past 0', 10 december 2009, <https://www.nytimes.com/2009/12/11/movies/11invictus.html>

The CelebFactory, '*Morgan Freeman Invictus interview*', 22 september 2011, <https://www.youtube.com/watch?v=orlfkEpOFIU>

TheCelebFactory, '*Matt Damon Invictus interview*', 22 september 2011, <https://www.youtube.com/watch?v=J7JSwxFFSY8>